

PRIŠTEVNOST

I. POJEM PRIŠTEVNOSTI

- prištevnost je ena izmed dveh sestavin kazenske odgovornosti
- **prištevnost** pomeni, da more biti kazensko odgovoren samo tisti storilec kaznivega dejanja, ki je duševno normalen in zato sposoben pravilno zaznavati svet okoli sebe oz. imeti samega sebe v oblasti (*sporna definicija*)
- kaj storiti in kako ravnati, če se pokaže, da je storilec kaznivega dejanja duševno bolan ali abnormen?
- izhajamo iz predpostavke, da je človek obdarjen z razumom in svobodno voljo – to predpostavko ovirja le sum, da je bil človek v času storitve kaznivega dejanja v stanju duševne abnormnosti
- iz tega se je razvila določba, ki pravi, da **ni kaznivega dejanja, če je bil storilec v trenutku storitve v stanju duševne abnormnosti**
- ker se prištevnost domneva, **KZ** ne podaja definicije prištevnosti, ampak **določa pogoje ob katerih je mogoče prištevnost kot domnevo ovreči in storilca spoznati za neprištevnega**

II. NEPRIŠTEVNOST

- **pogoji in okoliščine**, ki morajo biti ugotovljeni, **da sodišče lahko razglasi storilca za neprištevnega in kazensko neodgovornega**, se delijo na 2 skupini:

- biološki pogoji neprištevnosti
- psihološki pogoji neprištevnosti

1. BIOLOŠKI POGOJI NEPRIŠTEVNOSTI

- biološki pogoji neprištevnosti so vzrok psiholoških
- **biološki pogoji se delijo na 4 skupine**, ki vendar po svoji naravi in izvoru niso nujno biološke – izraz "biološki pogoji" uporabljamo samo zato, da to skupino pogojev ločimo od psiholoških pogojev
 - trajne in začasne duševne bolezni: stanja, ki so trajnejše narave ali neozdravljive, delijo se na psihoze in psihotične reakcije, ki so organske ali funkcionalne narave (*shizofrenika, manična depresija, možganske poškodbe...*)
 - začasne duševne motnje: prehodna stanja, ki lahko povzročijo trajne ali začasne duševne bolezni, nevroze in druge abnormne reakcije, se spadajo tudi mamila in alkohol
 - duševna zaostalost: duševno nerazvitost (*v fiziološkem pomenu, ima dokazljiv vzrok*) in duševno zaostalost (*zaostalost zaradi vzrokov v okolju, nima dokazljivega vzroka*)
 - trajne in hude duševne motnje: osebnostne motnje kot so disocialne, sociopatske osebnosti, ki so praviloma motene samo v enem delu svoje osebnosti
- izrazi v KZ so neustrezni, vendar **poskušajo postaviti mejo med duševno normalnostjo in abnormnostjo**
- ugotovitev obstoja duševne abnormnosti ali psihopatološkega stanja pri storilcu v trenutku storitve kaznivega dejanja, je prvi **pogoj za izključitev njegove prištevnosti** – to ugotavlja izvedenec

2. PSIHOLOŠKI POGOJI NEPRIŠTEVNOSTI

- psihološki pogoj neprištevnosti ima 2 sestavini
 - zavestna ali intelektualna sestavina psihološkega pogoja: ali je bil storilec v trenutku storitve kaznivega dejanja zmožen razumeti pomen dejanja – to pomeni ali se je storilec zavedal, da je to kar počne v nasprotju s človeškimi, moralnimi in družbenimi normami, ali se je zavedal kriminalne vsebine svojega ravnanja; to je mogoče samo če je storilec pravilno zaznaval svet okoli sebe in je njegov miselni proces potekal brez motenj
 - voljna sestavina psihološkega pogoja: ali je mogel imeti storilec v času storitve kaznivega dejanja svoje ravnanje v oblasti – treba je ugotoviti, ali je bil storilec v času storitve kaznivega dejanja zmožen uskladiti svoje razumsko spoznavanje in svoje čustvene vzibe, ali je bil zmožen obvladovati samega sebe

3. OBSTOJ NEPRIŠTEVNOSTI

- storilca lahko razglasimo za neprištevnega če obstaja en biološki pogoj neprištevnosti in ena od sestavin psihološkega pogoja neprištevnosti
- biološki in psihološki pogoj neprištevnosti morata biti v razmerju vzroka in posledice – **biološki pogoj neprištevnosti mora biti vzrok za psihološkega**
- če sta podana biološki in psihološki pogoj neprištevnosti, **sodišče ugotovi, da je bil storilec ob storitvi kaznivega dejanja neprišteven in da zaradi tega ni kazensko odgovoren**
- sodišče mora izreči **oprostilno sodbo**
- če sodišče ugotovi, da bi storilec na prostosti lahko storil še kakšno hudo kaznivo dejanje, mu izreče **varnostni ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu ali pa varnostni ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja na prostosti**

III. BISTVENO ZMANJŠANA PRIŠTEVNOST

- vmesna stopnja med popolno prištevnostjo in popolno neprištevnostjo je **bistveno zmanjšana prištevnost**
- storilec je v stanju bistveno zmanjšanje prištevnosti, če je kateri izmed bioloških pogojev povzročil, da je bila bistveno zmanjšana njegova zmožnost razumeti pomen svojega dejanja ali zmožnost imeti v oblasti svoje ravnanje
- za bistveno zmanjšano prištevnost morajo biti **podani isti biološki in psihološki pogoji**, le intenzivnost psiholoških pogojev manjša – ni povsem izključena storilčeva intelektualna sposobnost dojeti, da je tisto kar dela v nasprotju z moralnimi, družbenimi in pravnimi normami in da ni povsem izključena njegova voljna sposobnost obvladovati samega sebe, je pa motena zaradi duševnega stanja, ki sodi v okvir bioloških pogojev neprištevnosti
- bistveno zmanjšana prištevnost **ne izključuje kazenske odgovornosti storilca** ampak jo **samo zmanjšuje**
- če sodišče spozna storilca za bistveno zmanjšano prištevnega, **je kazensko odgovoren** in če je ugotovljena tudi njegova krivda, je kaznivo dejanje v celoti podano
- sodišče izreče **obsodilno sodbo**, vendar sme **pri izbiri in odmeri kazni upoštevati bistveno zmanjšano prištevnost** storilca, tako da mu lahko **izreče milejšo kazen**
- če sodišče ugotovi, da bi storilec lahko storil kakšno hudo kaznivo dejanje, mu poleg kazni izreče tudi **varnostni ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v psihiatričnem zavodu**
- razločevati moramo primere, ko je storilec sicer spoznan za prištevnega, sodišče pa ugotovi, da so bile pri njem podane nekatere duševne motnje, ki po svoji intenzivnosti ne dosegajo bistveno zmanjšane prištevnosti – sodišče lahko take motnje upošteva kot olajševalne okoliščine pri odmeri kazni, toda v okviru tiste kazni, ki je predpisana za to kaznivo dejanje, storilca pa ni mogoče mileje kaznovati ali mu poleg kazni izreči varnostnih ukrepov

IV. UGOTAVLJANJE NEPRIŠTEVNOSTI OZ. BISTVENO ZMANJŠANE PRIŠTEVNOSTI

1. VLOGA SODNOPSIHIATRIČNEGA IZVEDENCA

- **sodnopsihiatrični izvedenci** so usposobljeni za prepoznavanje in diagnosticiranje duševnih abnormnosti
- če med kazenskim postopkom nastane sum, da je pri obdolžencu podana kakšna duševna abnormnost, ki utegne izključevati njegovo prištevnost ali jo bistveno zmanjšati, je treba **odrediti psihiatrični pregled**
- **sodnomedicinskemu izvedencu je treba postaviti smiselna vprašanja:**

- ali je pri obdolžencu podana duševna abnormnost, kakšna je njena narava, vrsta, stopnja in trajnost
- ali in v kolikšni meri je obstajala duševna abnormnost ob storitvi kaznivega dejanja
- kako je ugotovljeno abnormno duševno stanje vplivalo in kako vpliva na pojmovanje (*zavestna sestavina*) in ravnanje (*voljna sestavina*) obdolženca
- posebna vprašanja, ki se nanašajo na konkretno storjeno kaznivo dejanje in storilca
- izvedencu ne postavljamo vprašanj ali je storilec neprišteven, bistveno zmanjšano prišteven ali prišteven
- **o kazenski odgovornosti storilca odloča samo sodišče**, ne pa izvedenec, ki ni zato pristojen niti usposobljen
- metoda dela sodnopsihiatričnega izvedenca je naravoslovna, metoda dela sodišča pa vrednostna

2. NALOGA SODIŠČA

- sodišče je pristojno za **presojo o odgovornosti storilca**
- sodišče odloča o kazenski odgovornosti storilca na podlagi izvida in mnenja izvedenca
- **strokovnih odgovorov** na prvo in drugo vprašanje **sodišče ne more ocenjevati** in zamenjati s svojim laičnim mnenjem – lahko izvedenčevo mnenje sprejme, če pa z njim ni zadovoljno, lahko določi drugega izvedenca
- odgovori na tretje in četrto vprašanje so podvrženi **ocenjevanju sodišča**, gre za mnenje izvedenca, ugotovitve in domneve o vplivu duševnega abnormnega stanja na obdolženčeve sposobnosti za presojo in odločanje
- sodišče svoje odgovornosti in pristojnosti odločati o prištevnosti storilca ne sme prelagati na izvedence
- sodišče mora na podlagi izvedenčevega poročila in na podlagi svojih vrednostnih, družbenih in moralnih kriterijev mora odločiti, ali bo štelo storilca za prištevne, bistveno zmanjšano prištevne ali neprištevne
- sodišče mora odločiti **ali je bil storilec zmožen pravilno presojati oz. imeti sebe v oblasti v času storitve konkretnega kaznivega dejanja**, storilčeve prejšnje duševne motnje so sicer pomemben podatek, niso pa odločilne za vprašanje, kako je bilo s prištevnostjo v času storitve kaznivega dejanja

V. ACTIO LIBERA IN CAUSA (*dejanje svobodno v odločitvi, ne pa v izvršitvi*)

- izraz actio libera in causa uporabljamo za označitev primerov, ko je bil **storilec v trenutku storitve kaznivega dejanja v stanju neprištevnosti**, ki si jo je **sam povzročil z uporabo alkohola, mamil ali kako drugače**
- z actio libera in causa **vzpostavimo storilčevo kazensko odgovornost**, tako da ugotovimo ali sta bila pri storilcu, preden se je spravil v stanje neprištevnosti, podana naklep ali vsak malomarnost glede dejanja, ki ga je pozneje storil v neprištevnosti
- izhajamo iz tega, da sta bila storilčev razum in volja nedotaknjena v času ko se je odločil, da bo storil kaznivo dejanje oz. ko se je še zavedal ali bi se moral in mogel zavedati, da v takšnem stanju lahko stori kaznivo dejanje
- **pri institutu actio libera in causa moramo razločevati tri možnosti:**
 - storilec je oblikoval naklep glede kaznivega dejanja v normalnem duševnem stanju: gre za primere, ko storilec sklene, da bo storil kaznivo dejanje v stanju opitosti ali omamljenosti, da bi se pozneje pred sodiščem skliceval na to stanje ali pa, da bi se opogumil za dejanje; v tem primeru ni dvoma o storilčevi kazenski odgovornosti, ker gre za zlorabo alkohola in mamil kot sredstva za izvršitev naklepnega kaznivega dejanja
 - storilec ni imel naklepa glede kaznivega dejanja preden je začel piti ali jemati mamila, v neprištevnem stanju pa je storil kaznivo dejanje: treba je raziskati, ali se je storilec v normalnem duševnem stanju zavedal oz. bi se vsaj moral zavedati, da lahko v stanju opitosti ali omamljenosti stori kaznivo dejanje; v tem primeru je podana kazenska odgovornost samo, če je storilcu mogoče očitati malomarnost v odnosu do storjenega kaznivega dejanja v času

preden se je spravil v stanje neprištevnosti in če je za tisto kaznivo dejanje v zakonu določeno, da ga je mogoče storiti tudi iz malomarnosti

- storilec si kako drugače sam povzroči neprištevnost: v teh primerih veljajo enaka pravila kot za alkohol in mamila, tu so mišljeni predvsem storilci prometnih nesreč, ki zaspijo za volanom in storijo kaznivo dejanje
- pri actio libera in causa je bistveno vprašanje **ali se je storilec opil oz. omamil naklepno ali iz malomarnosti** – če se storilec opije iz malomarnosti, se moramo vprašati, ali se je hkrati zavedal oz. bi se moral in mogel zavedati, da lahko v neprištevnosti stori kaznivo dejanje
- storilčev naklep oz. malomarnost se morata nanašati na kaznivo dejanje, ki ga je pozneje v neprištevnosti storil
- **očitek**, da se je storilec zavedal ali bi se moral ali mogel zavedati, da lahko stori kaznivo dejanje, še preden se je sam spravil v stanje neprištevnosti, **mora temeljiti na ugotovljenih dejstvih**, tega ni mogoče samo domnevati
- če temeljev za takšen očitek ni, potem **ni kazenske odgovornosti**, ampak smatramo, da je storilec storil dejanje v neprištevnosti, ki je nastala zaradi začasne duševne motnje, ki sta jo povzročila alkohol ali mamila in je izključila zmožnost njegovega razuma ali volje
- **smisel instituta actio libera in causa** je, da vprašanje o oceni kazenske odgovornosti neprištevnega storilca prenese v čas, ko je bil storilec še v normalnem duševnem stanju in omogoči, da vzpostavimo storilčevo kazensko odgovornost, kljub storilčevi neprištevnosti v trenutku storitve kaznivega dejanja
- če je storilec v času storitve kaznivega dejanja zaradi alkohola in mamil **bistveno zmanjšano prišteven, kazenska odgovornost ni izključena** – ne uporabimo instituta actio libera in causa, saj nam ni treba vzpostavljati storilčeve kazenske odgovornosti, ker je ta že podana